

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนา
เถรวาท

ผู้วิจัย : พระครูปลัดปราโมทย์ ปโมทิต (ปานเจริญ)

ปริญญา : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระครูพิพิธวรกิจจานุการ (มานิตย์ เขมคุตโต), ศน.บ., M.A., Ph.D. (Buddhist Studies)

: ดร.เสนาะ ผดุงฉัตร ป.ธ.๙, พธ.ม, พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันสำเร็จการศึกษา : ๓๑/มีนาคม/๒๕๕๘

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ ๓ ประการ คือ เพื่อศึกษาเรื่องความเพียรในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท เพื่อศึกษาการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท และเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท โดยการศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถาฎีกา และคัมภีร์อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เรียบเรียง บรรยาย ตรวจสอบ โดยอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้เชี่ยวชาญ จากการศึกษาพบว่า

ความเพียรตามภาษาบาลีว่า “วิริยะ” แปลความหมายตามรูปศัพท์ในภาษาไทยว่า “ความเพียร ความพยายาม ความบากบั่นมั่นคง กำลัง เดช และอำนาจ” ความเพียร หรือวิริยะ มีลักษณะ คือ การแสวงหาประโยชน์ การละบาป เจริญธรรมที่ควรเจริญ ให้เป็นไปพร้อมทั้งกายและจิต บากบั่นให้คุณธรรมเพื่อการข้ามพ้น ซึ่งความเพียรมีความสำคัญใน ๒ บริบท คือ ๑. ความเพียรในบริบทแห่งโลกีย์ คือแนวการปฏิบัติตามความเพียร เป็นแนวการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ให้ปฏิบัติเพื่อขุดเกลากิเลส ๒. ความเพียรในบริบทแห่งโลกุตระ คือ การชำระจิตให้ขาว มีความหลุดพ้นจากกิเลส มองเห็นสิ่งทั้งปวงตามความเป็นจริง

การบรรลุธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง การพัฒนาคุณภาพที่สูงขึ้น ไปสู่ปัญญาขั้นโลกุตระ คือ บรรลุอริยมรรค อริยผล เป็นอริยบุคคลในพระพุทธศาสนา โดยระดับของการบรรลุธรรม จัดเป็น ๔ คู่ คือ มรรค ๔ ผล ๔ ตั้งแต่ระดับต่ำโสดาปัตติมรรค โสดาปัตติผล สกทาคามิมรรค สกทาคามีผล อนาคามิมรรคอนาคามีผล จนถึงระดับสูง คือการบรรลุอรหัตตมรรค อรหัตตผล การบรรลุธรรมนั้นจำแนกได้เป็นหลายระดับตามพระอริยบุคคล คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์ ซึ่งหลักธรรมที่ใช้เป็นเกณฑ์แบ่งระดับการบรรลุธรรมคือสังโยชน์ ๑๐ หมายถึง กิเลสที่ผูกใจสัตว์ หรืออกุศลธรรมที่ผูกมัดสัตว์ไว้กับทุกข์ในสังสารวัฏ ได้แก่ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา สีลัพพตปรามาส กามราคะ ปฏิฆะ รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ และอวิชชา และการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม

นั้นจำเป็นต้องอาศัยสิกขา ๓ หรือ ไตรสิกขา ได้แก่ ๑. อธิศีลสิกขา ๒. อธิจิตตสิกขา ๓. อธิปัญญาสิกขา ซึ่งเป็นหลักสำหรับศึกษาคือ ฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ และปัญญาให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน ซึ่งการบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลในพระพุทธศาสนานั้น มีธรรมที่สนับสนุนการบรรลุธรรมนี้เรียกว่า โภธิปักขิยธรรม หมายถึง ธรรมที่เกื้อกูลให้เกิดการรู้แจ้ง หรือธรรมที่เกื้อหนุนแก่ อริยมรรค มี ๓๗ ประการ แบ่งเป็น ๗ หมวด คือ (๑) สติปัฏฐาน ๔ (๒) สัมมัปปธาน ๔ (๓) อธิวิบาธ ๔ (๔) อินทรีย์ ๕ (๕) พละ ๕ (๖) โพชฌงค์ ๗ (๗) อริยมรรคมีองค์ ๘

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างความเพียรกับการบรรลุธรรมในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีหลักการปฏิบัติที่อาศัยความเพียรเพื่อการบรรลุธรรมคือ โภธิปักขิยธรรม ประกอบด้วย ๑. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบสติปัฏฐาน ๔ เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นตั้งสติกำหนดพิจารณาสิ่งทั้งหลายให้รู้เห็นตามความเป็นจริง ๒. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบสัมมัปปธาน ๔ เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่องความเพียรชอบ ๓. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบอิทธิบาท ๔ เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่อง ทางแห่งความสำเร็จ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ ๔. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบอินทรีย์ ๕ และพละ ๕ เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่องธรรมที่เป็นใหญ่ในกิจของตน เป็นหลักปฏิบัติทางจิตใจ ให้ถึงความหลุดพ้น ๕. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบโพชฌงค์ ๗ เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่ององค์แห่งการตรัสรู้ หรือองค์แห่งการรู้แจ้งธรรมตามความเป็นจริง ๖. หลักปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมแบบอริยมรรค เป็นหลักปฏิบัติที่เน้นเรื่องทางอันประเสริฐทางของพระอริยะ จะเห็นได้ว่า โภธิปักขิยธรรมมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบรรลุธรรม เนื่องจากอาศัยความเพียรในแต่ละองค์ธรรม เพื่อการปฏิบัติไปสู่มรรคผลแห่งความสำเร็จ โดยแต่ละองค์ธรรมจะปฏิบัติการพร้อมกันบ้างไม่พร้อมกันบ้าง และมีอารมณ์ที่เหมือนกันบ้างแตกต่างกันบ้าง แต่ในขณะบรรลุธรรมจะปฏิบัติการพร้อมกัน และมีนิพพานเป็นอารมณ์เหมือนกัน